

УДК330.341.1

Івченко А. В., здобувач МАУП,
Баганець О. О., здобувач МАУП

Питання вдосконалення правового регулювання інноваційної діяльності з використанням закордонного досвіду

Обґрунтовується необхідність переходу України до побудови економіки знань, інноваційного розвитку. Виявлено проблеми цього переходу, які об'єднані у дві групи та внесено пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: інноваційний розвиток, комерціалізація нововведень, державно-приватне партнерство, державно-правове регулювання, сфера наукових досліджень, державні контракти.

Обосновывается необходимость перехода Украины к построению экономики знаний, инновационного развития. Выявлены проблемы этого перехода, которые объединены в две группы и внесены предложения по их решению.

Ключевые слова: инновационное развитие, коммерциализация нововведений, государственно-частное партнерство, государственно-правовое регулирование, сфера научных исследований, государственные контракты.

The necessity of transition of Ukraine to build a knowledge economy, innovation. The problems of transition, which are combined into two groups and made suggestions for their solution.

Keywords: innovation development, commercialization innovation, public-private partnerships, public-law regulation, the scope of research, public contracts.

Сучасний період розвитку людства, обумовлений системним поглибленням асиметрії світового економічного прогресу та зміною технологічних укладів різних країн, кризою ліберальних моделей їх розвитку, неможливістю існування однополюсного світу в умовах глобалізації, ознаменувався переходом людства до нового типу розвитку – глобальної економіки знань.

Засновником наукового напрямку – економіка знань вважається Ф. Махлуп, автор книги «Производство и распространение знаний в США», що вийшла в 1962 р. [1] У своїй роботі він дослідив, що в 1958 році сектор економіки знань давав внесок близько 29% у валовий національний продукт США. До цього сектору Махлуп відніс різні види людської діяльності, а саме: освіта – 44,1%; наукові дослідження та розробки – 8,1%; засоби масової інформації (радіо, телебачення, телефон і т.д.) – 28,1%; інформаційна техніка – 6,5%; інформаційні послуги – 13,2%. Його теоретичні погляди, які стосуються приналежності тих чи інших видів діяльності до сектора економіки знань, базуються на таких положеннях: 1) знання – це щось відоме комусь; 2) продукування знань – процес, який дає змогу особі дізнатися про те, що їй до того було невідомо, навіть якщо це вже відомо іншим особам [1].

Щодо українських вчених економістів, юристів, таких як В. Авер'янов, В. Александрова, Ю. Бажал, О. Беяневич, О. Вінник, В. Гесць, М. Данько, В. Дем'яненко, С. Глібко, В. Джунь, Д. Задахайло, В. Євтушевського, О. Кібенко, О. Крупчан, Н. Кузнєцова, Б. Курашвілі, М. Курко, В. Мамутов, М. Маскон, А. Мельниченко, Н. Мироненко, Г. Назарова, Н. Нижник, Ю. Оборотов, Л. Петрушенко, О. Подцерковний, Н. Саніахметова, В. Спасібо-Фатєєва, В. Тацій, Ю. Тихомиров, В. Цветков, В. Чиркін, В. Щербина, Я. Шевченко, Ю. Шемшученко та ін., то значна їх кількість вважає, що

характерними ознаками економіки, яка базується на використанні знань, є домінування в її структурі високотехнологічних галузей та інтелектуальних послуг, високого рівня капіталізації компаній, основна вартість яких формується завдяки нематеріальним активам, тобто інтелектуальним складовим.

Економіка знань для України – це принципово нове утворення, яке має прийти на зміну економіки винищення та експлуатації природи, економіки сліпого бажання людини отримати максимум прибутку. Її основою є прагнення задовольнити свої потреби так, щоб не завдати шкоди довкіллю, сприяючи при цьому високотехнологічному розвитку.

Україна має великий потенціал для розбудови економіки знань, зокрема за даними ООН [2] один із найвищих у світі індексів освіченості населення (98%) і потужний науковий потенціал, здатний виконувати складні фундаментальні та прикладні дослідження. Ще у 1952 р. Україна розробила третій у світі комп'ютер після США й Великобританії, сформувала всесвітньо відому школу з кібернетики та обчислювальної техніки. Однак, за роки незалежності Україна не змогла скористатися цими перевагами, що знайшло своє відображення у показниках розвитку економіки знань та інформаційного суспільства. Зокрема, за результатами аналізу стану формування економіки знань в Україні за цими показниками, а також за значенням індексу економіки знань (Knowledge Economy Index – KEI) – наша країна займає 56 місце в Європі.

Як показує аналіз, одним з основних засобів інноваційного розвитку є комерціалізація нововведень. Комерціалізація являє собою процес перетворення об'єкта власності (інновації) в прибуток засобами торгівлі [3]. Інші автори визначили комерціалізацію, як отримання доходу від її продажу чи використання у власному виробництві [4] або описують комерціалізацію як процес, за допомогою якого результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок своєчасно трансформуються в продукти і послуги на ринку [5]. Іншими словами, комерціалізацію можна представити як процес виведення інноваційних продуктів на ринок. Даний процес, на думку Ю.В. Ковтуненко [3], включає в себе кілька послідовних етапів. Це: оцінка та відбір інноваційних продуктів для виведення на ринок формування необхідних фінансових коштів; закріплення прав на створену інновацію; організація виробництва інновації; реалізація інноваційної продукції на ринку.

Інноваційний розвиток економіки відбувається в умовах інтенсивного розвитку міждержавних економічних, політичних, соціальних та культурних зв'язків. Процеси глобалізації світової економіки роблять безпосередній вплив і на правову систему. У нових економічних і соціальних умовах інноваційний розвиток може прогресувати лише при взаємодії і взаємній збагаченні різних держав ідеями, знаннями, незважаючи на географічні та відомчі обмеження [6].

У той же час практика правозастосування в Україні в інноваційній області стосовно до умов ринкової економіки поки обмежена, управлінські структури, відповідальні за технічний прогрес, діють бюрократично. Саме тому звернення до досвіду зарубіжних країн, які стикаються з даною проблемою вже не одне десятиліття, де напрацьовано механізми ефективної взаємодії держави і приватного сектору у просуванні нововведень у виробництво - цілком виправдано.

Світовим лідером у галузі інноваційної діяльності традиційно є США. Неабиякою мірою цьому сприяло комплексне правове регулювання охорони інтелектуальної власності та продуктивна співпраця держави з приватним сектором.

Відомо, що в США давно склався комплексний, можна сказати системний підхід до створення сприятливих умов для дії внутрішніх механізмів, стимулюючих інноваційні процеси в усіх галузях американської змішаної економіки. В основі сучасних тенденцій лежить тривалий історичний період становлення відносин між державою з одного боку і приватним сектором, некомерційними організаціями – з другого з приводу створення і комерціалізації науково-технічних досягнень. Ці відносини характеризуються відсутністю, практично, бюрократизму і являють собою в такому вигляді складову частину процесів державно-правового регулювання економіки [6].

Суттєвою особливістю цього регулювання в США є застосування такої непрямої форми управління економікою, як контрактна (свого роду держзамовлення). Відповідні контракти укладаються державними відомствами з приватними фірмами, як з великими так і з малими підприємствами, некомерційними організаціями на проведення наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт. За цими контрактами фірми, не «відмивають» гроші (як це робиться у нас), а за замовленнями держави, постачають різні товари або послуги.

Особлива увага надається сфері наукових досліджень. Укладення держконтрактів є основною правовою формою реалізації коштів, що виділяються на науку урядом США. Ця система існує в США вже більше ста років. Позитивний ефект, комплексність, системність контрактної системи проявилися і в тому, що крім приватного сектора, визначилися місце і функції, з одного боку, державних лабораторій, а з іншого - вузівської науки.

Контракти приносять взаємну вигоду: держава з їх допомогою зосередила у своїх руках необхідну науково-технічну інформацію, фінансуючи ті види робіт, які проводили приватні фірми за своєю ініціативою; в свою чергу приватні фірми використовують наукові дані, отримані в ході досліджень, для своїх виробництв, отримуючи доступ до всієї науково-технічної інформації [7].

Щодо забезпечення приватного інтересу, нейтралізації бюрократизму. Починаючи з 1980 р. уряд США усвідомив, що 30-ти мільярдні витрати на рік з федерального бюджету не є гарантія того, що отримані результати досліджень і розробок дійдуть до ринку. Наслідком цього стало прийняття в 1980 р. відомого закону Бай-Доула і закону про технологічні інновації Стівенсона-Уайдлера. Мета зазначених законів - створення сприятливого середовища для розвитку взаємовигідної кооперації приватного та державного секторів. Закон Бай-Доула призвів свого роду революції у інноваційному розвитку, надавши університетам, некомерційним організаціям і малим підприємствам права власності на винаходи, створені за фінансової підтримки уряду. З прийняттям останнього закону в США пов'язують початок ери комерціалізації прав на охоронювані результати інтелектуальної діяльності [7].

Американська економіка 1990-х років своїм успіхом зобов'язана в значній мірі добре налагодженій і регульованій федеральними законами національній системі трансферу технологій, учасниками якої на початкових етапах, крім безпосередніх виконавців, є федеральний уряд, федеральні агентства та інші органи аж до законодавців, що фінансують і забезпечують юридичну підтримку інноваційній політиці. На наступних етапах до реалізації інновацій підключається приватний сектор в особі великих промислових компаній, малих підприємств, підприємців, венчурних капіталістів, спільними зусиллями яких «інновація» перетворюється на кінцевий ринковий продукт.

Успіхи США в інноваційній галузі призвели до того, що протягом останніх двох десятиліть уряди багатьох розвинених країн змінили свою політику в галузі розвитку науково-технічних процесів. Це стосується і визначення ролі держави в організації та розвитку науки, і позначення пріоритетів і механізмів розподілу ресурсів. Виходячи з вищевикладеної концепції, держави зберігають, збільшують власне наукове виробництво, посилюючи при цьому вплив на підприємницький сегмент. З урахуванням досвіду США в інших державах приймаються нормативні акти, орієнтовані на інноваційну сферу.

Підводячи підсумки викладеному, можна зазначити, що в Україні ще не створено механізми забезпечення інноваційного розвитку на кшталт тих, що діють у розвинених країнах Заходу. Відсутність такого роду механізмів викликається наявністю факторів, які можна поєднати у дві групи. Першу групу факторів можна позначити як зовнішні, а другу – як внутрішні фактори.

До зовнішніх можна віднести так званий корупційний фактор. Практично усі розподіли державних коштів за напрямом інноваційного розвитку, на проведення наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт, фінансування приватних фірм, як правило, пов'язані з корупційною складовою, обналічуванням, «відмиванням» коштів, що унеможлиблює їх використання за призначенням. Вирішення проблем корупції в сфері розвитку науки, винахідництва пов'язано з нейтралізацією корупції у державній виконавчій владі в цілому. На наш погляд, нейтралізація корупції у цій гілці влади, зокрема, в сфері розвитку науки, пов'язана з повною прозорістю у виділенні і витратах коштів цій сфері, поступовою передачею функцій відповідних владних структур приватному сектору на конкурсних засадах. Це по-перше.

По друге. Слід також надати університетам, некомерційним організаціям, малим підприємствам права власності на винаходи, створовані ними за фінансової підтримки уряду.

Стосовно внутрішніх факторів. До них ми відносимо сам підхід до правового регулювання об'єктів інноваційного розвитку, а точніше, їх невизначеність, локальний підхід до правотворчості, а отже і неузгодженість відповідних правових актів, їх недостатність (пробільність у правовому регулюванні процесу інноваційного розвитку), а отже і неефективність.

Справді, в Україні діє низка документів, присвячених інноваційному розвитку країни. Це Стратегія інноваційного розвитку економіки, Господарський та Цивільний кодекси України, закони «Про освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про наукові парки», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про інноваційну діяльність», «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про індустріальні (промислові) парки», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про науково-технічну інформацію» (1993), «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»; постанови Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 року №439 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та

моніторингу стану інноваційного розвитку економіки», від 11 вересня 2007 року № 1118 «Про затвердження Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки», від 14 травня 2008 року « 447 «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки» та ін.

В той же час закони, що приймаються з питань цієї політики, розробляються різними практично не пов'язаними між собою, колективами; звідси непов'язаними є і закони. Положення більшості законопроектів акцентуються на окремих питаннях локальної значущості. Не всі законопроекти, які здавалося б безпосередньо мали б бути спрямовані на реалізацію інноваційної політики, працюють на її цілі. Між тим, як зазначалось, американська економіка 1990-х років своїм успіхом зобов'язана в значній мірі добре налагодженій і регульованій федеральними законами національній системі трансферу технологій, на яку «задіяні» всі учасники відповідного процесу (по суті, процесу комерціалізації нововведень). На початкових етапах цього процесу, крім безпосередніх виконавців, є федеральний уряд, федеральні агентства та інші органи аж до законодавців, що фінансують і забезпечують юридичну підтримку інноваційній політиці. На наступних етапах до реалізації інновацій підключається приватний сектор в особі великих промислових компаній, малих підприємств, підприємців, венчурних капіталістів, спільними зусиллями яких «інновація» перетворюється на кінцевий ринковий продукт.

Для забезпечення подібної ув'язки зусиль учасників процесу комерціалізації нововведень необхідно представити його у вигляді послідовних етапів, кожен з яких може мати самостійне значення і регламентувати такого роду процеси зусиллями одного (координованого) колективу розробників правових документів.

Для визначення згаданих етапів може бути використано їх перелік, запропонований Ю.В. Ковтуненко [3], на думку, якого це оцінка та відбір інноваційних продуктів для виведення на ринок формування необхідних фінансових коштів; закріплення прав на створену інновацію; організація виробництва інновації; реалізація інноваційної продукції на ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. — М.: Прогресс, 1966. — С. 33-35.
2. Згуровський М. Шлях до інформаційного суспільства — від Женеви до Тунісу / М. Згуровський / Дзеркало тижня. — 2005. — № 34 (562).
3. Ковтуненко Ю.В. особливості організації процесу комерціалізації інноваційних розробок високотехнологічних підприємств / Ю.В. Ковтуненко // Праці Одеського політехнічного університету. — 2012. — Вип. 2(39). — С. 313 — 317.
4. Мухопад В.И. Коммерциализация интеллектуальной собственности / В.И. Мухопад. Ї# М.: Магистр, 2010. Ї С. 51 Ї 54.
5. Монастырный, Е.А. Ресурсный подход к построению бизнес-процессов и коммерциализации разработок / Е.А. Монастырный, Я.Н. Грик // Инновации. Ї 2004. Ї № 7. Ї С. 85 Ї 87.
6. Тодосийчук А. В. На пути к инновационной экономике. М.: Оргсервис — 2000, 2009.
7. Вольнкина М. В. Правовое регулирование инновационной деятельности. — М.: Аспект Пресс, 2007.